

นวัตกรรมการจัดการแหล่งท่องเที่ยววัดตามแบบอารยสถาปัตย์ ในจังหวัดเชียงใหม่

Innovation of Tourism management at Temples on Universal Design (UD) in Chiang Mai Province

พระนคร ปรงฤทธิ์¹, พระธีทัต แจ้ใจ², และประทีป พีชทองหลาง^{3*}

Phra Nakorn Pragnrit¹, Phra Theethat Jaejai²

and Prateep Peuchthonglang³

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่¹

นักวิจัยอิสระ²

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา³

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus¹

Independance Researcher²

Rajamangala University of Technology Lanna³

*Corresponding Author, E-mail: Chaijaipra@mutl.ac.th

(Received: March 15, 2021 | Revised: September 13, 2021 | Accepted: September 17, 2022)

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษานวัตกรรมจัดการแหล่งท่องเที่ยวตามแบบอารยสถาปัตย์ในจังหวัดเชียงใหม่ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ พื้นที่วิจัย คือ วัดสำคัญ 10 แห่งในจังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ วัดพระธาตุดอยสุเทพวรวิหาร วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร วัดเจ็ดยอด วัดสวนดอก วัดผาลาด วัดเจดีย์เหลี่ยม วัดช้างค้ำ วัดอินทราวาส และ วัดเด่นสะหรีเมืองแกน กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ตัวแทนผู้สูงอายุ ผู้พิการ พระสงฆ์ สามเณร นักท่องเที่ยวชาวไทย ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 31 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

คือ แบบสัมผัสภาษาอื่น แบบสำรวจ และแนวทางการสนทนากลุ่ม ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา แล้วเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า นวัตกรรมการจัดการแหล่งท่องเที่ยวตามแบบอารยสถาปัตย์ คือ 1) คู่มือการจัดการการจัดการแหล่งท่องเที่ยววัดนามมงคลตามแบบอารยสถาปัตย์ในจังหวัดเชียงใหม่ 2) ภาพสัญลักษณ์อารยสถาปัตย์ 17 รายการ ได้แก่ (1) ทางลาด (2) ราวจับขึ้น-ลง (3) ที่จอดรถ (4) ทางเดิน Braille block (แผ่นทางเท้าสำหรับผู้พิการทางสายตา) (5) ลิฟท์ (6) เครื่องกระจายเสียง (7) แสงสว่างเพียงพอ/สะอาด (8) ตัวอักษรสื่อความ/QR Code (9) รถบริการ Wheelchair (10) ไม้เท้า (11) ป้ายสัญลักษณ์ (12) ห้องน้ำ (13) ทางข้ามถนน/สัญญาณไฟจราจร (14) ไฟบอกทาง (15) จุดพักผ่อนสำหรับคนพิการ (16) พื้นกันลื่น/กันเท้าร้อน (17) สถานที่จุดเทียนบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์

คำสำคัญ: นวัตกรรม, การจัดการแหล่งท่องเที่ยว, วัดนามมงคล, อารยสถาปัตย์

Abstract

This research aimed to study the innovation of tourism management at temples on the Universal Design in Chiang Mai Province. The research is qualitative. The research areas were ten temples in Chiang Mai included Phra That Doi Suthep temple, Phra Singha temple, Chediluang temple, Chet Yod temple, Suandok temple, Phalad temple, Chedilam temple, Changkham temple, Intrawas temple, and Densari Muangkaen temple. The sample groups were thirty-one representatives of the elders, the disabled, monks and novices, Thai tourists, the community, and the related organization. The research tools are the interview form, the survey form, and the focus group discussion. The qualitative data are analyzed by the content analysis and write a descriptive presentation.

The results found that the innovations of tourism management in temples on the Universal Design are a handbook of tourism management at

auspicious name temples (Wat Nam Mongkol) on the Universal Design in Chiang Mai province and seventeen items of universal design's symbols as follow: (1) Ramp (2) Up-and-down handrails (3) Parking lot (4) Braille block walkway (sidewalk for the visually impaired) (5) Lift, (6) Broadcasting items (7) Sufficient lighting/Clean places (8) Communication notice/QR Code (9) Wheelchair service cars (10) Walking sticks (11) Sign-boards (12) Restrooms, (13) Crossing road/Traffic lights (14) Guide- lights (15) Resting point for the disabled (16) Anti-slip floors/anti-feet hot (17) Place to light candles and incense to respect to the holy objects.

Keywords: Innovation, Tourism Management, Auspicious name Temples, Universal Design

1. บทนำ

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย รัฐบาลจึงได้กำหนดวิสัยทัศน์ในการพัฒนาประเทศ “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” ซึ่งในประเด็นการพัฒนาประเทศมีความมั่งคั่ง มุ่งเน้นในด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวและการบริการ ดังนั้น ภารกิจด้านการท่องเที่ยวจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาโครงการพื้นฐาน สถานที่ท่องเที่ยว ตลอดจนบุคลากรด้านการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ จะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยผลักดันให้ประเทศไทยเป็นประเทศที่น่าท่องเที่ยวของโลกได้ จังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยว มีที่พัก ร้านอาหาร บริการด้านสุขภาพที่หลากหลาย ประกอบกับในแต่ละปี ดังนั้น จึงมีความจำเป็นต้องมีประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่ รวมทั้งพัฒนาศักยภาพบุคลากรและผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว และการบริการสุขภาพให้ได้

มาตรฐานและมีคุณภาพ เพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้าและบริการให้ได้มาตรฐานสู่สากล จึงได้กำหนดแผนพัฒนาจังหวัดเชียงใหม่ ระหว่างปีพุทธศักราช 2561-2564 ว่า "นครแห่งชีวิตและความมั่งคั่ง" (City of Life and Prosperity) (คณะกรรมการบริหารจังหวัดแบบบูรณาการ, 2561)

อารยสถาปัตย์ หรือการออกแบบเพื่อทุกคน (Universal Design) หมายถึง การออกแบบผลิตภัณฑ์และสภาพแวดล้อมที่ปราศจากการออกแบบหรือดัดแปลงเป็นพิเศษ เป็นการออกแบบที่ทุกคนสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างขวางเท่าที่เป็นไปได้มากที่สุด โดยไม่มีข้อจำกัดด้านอายุและสภาพร่างกาย Afacan, (2011) และ Mcguire and Mcguire (2006) อธิบายว่า เป็นแนวคิดเรื่องการออกแบบสิ่งแวดล้อม การสร้างสถานที่และสิ่งของต่างๆ เพื่อให้ทุกคนที่อยู่ในสังคมสามารถใช้ประโยชน์จากสิ่งเหล่านั้นได้อย่างเต็มที่และเท่าเทียมกัน โดยไม่ต้องมีการออกแบบดัดแปลงพิเศษหรือเฉพาะเจาะจงเพื่อบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ สิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพและคนชรา หมายถึง ส่วนของอาคารที่สร้างขึ้นและอุปกรณ์อันเป็นส่วนประกอบของอาคารที่ติดหรือตั้งอยู่ภายในและภายนอกอาคาร เพื่ออำนวยความสะดวกในการใช้อาคารสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพและคนชรา สอดคล้องกับพรวิฑู ไคว์คชาภรณ์ (2557) ได้สรุปความหมายของอารยสถาปัตย์ คือการออกแบบพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานบริการต่างๆ และผลิตภัณฑ์ให้สามารถรองรับคนทุกกลุ่มในสังคมได้อย่างเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็นผู้สูงอายุ คนพิการ หรือผู้ที่มีความสามารถในการใช้ชีวิตประจำวันแตกต่างจากบุคคลทั่วไปด้วยข้อจำกัดทางร่างกาย หัวใจสำคัญของการออกแบบคือ ความสะดวก ปลอดภัยเป็นธรรมทั่วถึง และเท่าเทียมทั้งในการดำเนินชีวิตประจำวัน และในสถานที่ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการก่อสร้างสถานที่หรือสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เป็นแนวคิดที่สร้างสรรค์เพื่อประโยชน์ส่วนรวมสำหรับในประเทศไทย อารยสถาปัตย์เป็นแนวทางสำคัญในการสร้างความสะดวก

ความปลอดภัย สำหรับคนทุกเพศทุกวัยและทุกสภาพร่างกาย และอำนวยความสะดวก
ดำรงชีวิตในอาคารและสิ่งแวดล้อม กฤษณะ ละไล (2556) กล่าวว่าในสังคมยุค
ปัจจุบัน อารยสถาปัตย์เป็นสิ่งสำคัญ มีความจำเป็น และหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดย
กล่าวถึงเหตุผลสำคัญ 5 ประการดังนี้ 1) จำนวนประชากรผู้สูงอายุที่มากขึ้นทั่ว
โลกรวมถึงประเทศไทย ความต้องการ สิ่งอำนวยความสะดวกและความปลอดภัย
ในการดำเนินชีวิตเป็นปัจจัยสำคัญ 2) ประชากรโลกจะมีคนพิการมากขึ้น คน
พิการหรือคนที่จำเป็นต้องใช้สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ในโลกปัจจุบันและ
อนาคตมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นด้วยเงื่อนไขความพิการตามพระราชบัญญัติฟื้นฟู
สมรรถภาพคนพิการ พุทธศักราช 2534 มาตรา 4 3) ประเทศที่มีความเจริญมี
การออกกฎหมายบังคับให้สถานที่สาธารณะ ตึกอาคารต่างๆ จะต้องจัดทำสิ่ง
อำนวยความสะดวกเพื่อคนทั้งมวล ทั้งนี้ประเทศไทยได้ออกกฎหมายหลายฉบับ
ออกมาบังคับใช้ เช่น กฎหมายส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ
กฎกระทรวงมหาดไทยปี พ.ศ. 2548 และกฎกระทรวงการพัฒนาสังคมและความ
มั่นคงของมนุษย์ ปีพุทธศักราช 2556 เป็นต้น ซึ่งมีผลบังคับใช้สำหรับการ
ออกแบบสร้างตึกอาคาร และสถานที่สาธารณะทุกแห่งต้องจัดทำสิ่งอำนวยความสะดวก
ต่างๆ สำหรับคนพิการและผู้สูงอายุ 4) อารยสถาปัตย์หรือ Universal
Design เป็นดัชนีชี้วัดความเจริญของประเทศที่พัฒนาแล้ว โดยเฉพาะประเทศ
ไทยกำลังก้าวสู่ความเป็นประชาคมอาเซียน การตระหนักถึงความสำคัญของ
อารยสถาปัตย์อันแสดงถึงการดูแลเอาใจใส่ผู้สูงอายุ คนพิการ รวมถึงผู้ป่วยพักฟื้น
เป็นปัจจัยสำคัญ 5) การออกแบบบ้านเมืองให้มีอารยสถาปัตย์ แสดงให้เห็นถึง
ความไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต เพราะในอนาคตอารยสถาปัตย์ เป็นสิ่งจำเป็น
สำหรับผู้มีปัญหาด้านสุขภาพ หญิงตั้งครรภ์ เด็กเล็ก ผู้สูงอายุ ซึ่งการปฏิบัติด้วย
ความไม่มาดได้สอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

พระเจดีย์ในทางพระพุทธศาสนา ถือเป็นสถานที่หรือสิ่งอันควรแก่การเคารพบูชา เป็นสถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า และบรรจุพระธาตุหรืออัฐิธาตุของผู้ที่ควรแก่การเคารพบูชา เจดีย์จึงเป็นสัญลักษณ์แทน องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนา (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556; 2560; 2563) ชาวล้านนามักเรียกเจดีย์ว่า ธาตุ หรือ กู่ เหตุที่เรียกอย่างนี้ เนื่องจากส่วนใหญ่แล้วนิยมใช้บรรจุอัฐิธาตุทั้งสิ้น ส่วนคำว่า “กู่” นั้นเป็นคำที่มาจากภาษาพม่า เจดีย์ในศิลปะล้านนาที่สำคัญมีอยู่ 2 แบบคือ เจดีย์ทรงระฆัง และเจดีย์ทรงปราสาท แต่ก็ยังมีเจดีย์แบบอื่นๆ ที่มีรูปแบบแตกต่างออกไปด้วยเช่นกัน ซึ่งเป็นที่นิยมกราบไหว้ของประชาชนทั่วไป นอกจากพระเจดีย์แล้ว พระพุทธรูปก็เป็นสิ่งสำคัญที่นักท่องเที่ยวเชิงศาสนาให้ความสนใจมากราบไหว้เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว (2558) กล่าวว่า ชาวล้านนาเชื่อว่าพระพุทธรูปเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าที่มีชีวิตจริงเหมือนคนทั่วไป ผู้สร้างหรือชาวบ้านจะเรียกชื่อพระพุทธรูปที่ตนสร้างแตกต่างกันไปอย่างน่าสนใจ รวมถึงการแต่งตำนานของพระพุทธรูปด้วย สอดคล้องกับปฐม หงส์สุวรรณ (2554) อธิบายว่า พระพุทธรูปในสังคมล้านนาเป็นเสมือนสิ่งที่เคารพบูชาร่วมกันของคนในชุมชน ทั้งนี้พระพุทธรูปมิได้เป็นเพียงประติมากรรมที่ใช้เป็นสิ่งแทนรูปของพระพุทธเจ้าหรือเป็น “พุทธรูปปฏิมากร” เท่านั้น แต่พระพุทธรูปยังมีความสามารถในการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ได้มากมายหลากหลายทั้งในฐานะผู้คุ้มครองอารักขบ้านเมือง ป้องกันมิให้อันตรายหรือสิ่งชั่วร้ายตลอดจนภูติผีปีศาจมาสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้คนได้ ผลการวิจัยของวาลิกา แสนคำ (2545) สุดาทิพย์ นันทโชค (2555) อารีย์ นัยพินิจและคณะ (2555) มาโนช พรหมปัญญา (2556) วงศ์ธีรา สุวรรณิน (2557) ประทีป พิชทองกลาง และคณะ (2558; 2560; 2561) และ วุฒินันท์ กันทะเตียน (2560) พบว่า สิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่เกี่ยวกับวัดที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยว 3 ประการ คือ 1) ประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่ยาวนาน 2)

สถาปัตยกรรมทั้งดงาม 3) สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้รับความเชื่อถือ เช่น พระพุทธรูป เจดีย์ พระเครื่อง เป็นต้น จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยได้คัดเลือกวัดเป็นพื้นที่วิจัย โดยกำหนดเกณฑ์ไว้ดังนี้ 1) เป็นวัดที่มีพระเจดีย์และพระพุทธรูปสำคัญมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ มีพุทธศิลป์ทั้งดงาม 2) เป็นวัดที่มีนามมงคลและตั้งอยู่ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ที่สามารถพัฒนาและส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาได้ 3) เป็นวัดที่มีที่ตั้งไม่ห่างกันมากนัก สามารถเดินทางท่องเที่ยวได้สะดวกภายในวันเดียว 4) เป็นวัดที่มีศักยภาพที่จะสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาได้ จากการสำรวจเบื้องต้นพบว่า วัดในเขตจังหวัดเชียงใหม่ที่สอดคล้องกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้มี 10 วัด ประกอบด้วย วัดในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ 6 วัด ได้แก่ วัดพระธาตุดอยสุเทพวรวิหาร วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร วัดเจ็ดยอดพระอารามหลวง วัดสวนดอกพระอารามหลวง วัดตลาด วัดในเขตเวียงกุมกาม อำเภอสารภี 2 วัด ได้แก่ วัดเจดีย์เหลี่ยม วัดช้างค้ำ วัดในเขตอำเภอหางดง 1 วัด ได้แก่ วัดอินทราวาส (วัดต้นเกว๋น) และวัดในเขตอำเภอแม่แตง 1 วัด ได้แก่ วัดเด่นสะหรีเมืองแกน (บ้านเด่น)

บทความวิจัยนี้จะนำเสนอผลการศึกษาเชิงลึกในประเด็นการท่องเที่ยวเชิงศาสนา 2 ประเด็น คือ ประวัติ ความสำคัญของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวนามมงคลในจังหวัดเชียงใหม่ สภาพการจัดการแหล่งท่องเที่ยววัดนามมงคลตามแบบอารยสถาปัตย์ในจังหวัดเชียงใหม่ และนวัตกรรมการจัดการแหล่งท่องเที่ยววัดนามมงคลตามแบบอารยสถาปัตย์ในจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อขยายองค์ความรู้และกิจกรรมไปสู่ นวัตกรรมการจัดการแหล่งท่องเที่ยววัดดงามนามมงคลตามรูปแบบอารยสถาปัตย์ในจังหวัดเชียงใหม่ต่อไป

2.วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษานวัตกรรมการจัดการแหล่งท่องเที่ยวตามแบบอารยสถาปัตย์ในจังหวัดเชียงใหม่

3.การทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสัปปายะตามหลักการพุทธศาสนา เพื่อศึกษาแนวทาง อันเป็นประโยชน์ต่องานวิจัยชิ้นนี้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.1 การจัดการแหล่งท่องเที่ยวตามแนวคิดสัปปายะ

สัปปายะ ถือเป็นสถานะที่เกื้อหนุน หรือเป็นสถานะที่ก่อให้เกิดความสบายเหมาะสม โดยเฉพาะที่ช่วยเกื้อหนุนการบำเพ็ญและประดับประดาการรักษาสมาธิ ขณะเดียวกันสัปปายะสามารถเกื้อหนุน ผ่อนคลาย สร้างความสบายใจ ด้วยเฉพาะสถานที่ทางพระพุทธศาสนา เช่น วัด พุทธสถาน เป็นต้น อันเป็นสถานที่สร้างความรู้สึกปลอดภัยจากพันธนาการ และเอื้อต่อการสร้างกุศลในทางพระพุทธศาสนา จากการทบทวนวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาพบว่า พระพุทธเจ้าตรัสกับพระอานนท์ถึงลักษณะของภิกษุผู้ใฝ่ในการปฏิบัติธรรม และมีความสอดคล้องกับนิยามสัปปายะว่า “เราจักพูดเรื่องเห็นปานนี้ คือ เรื่องความมกน้อย เรื่องความสันโดษ เรื่องความสงัด เรื่อง ความไม่คลุกคลีกัน เรื่องการปรารภความเพียร เรื่องศีล เรื่องสมาธิ เรื่องปัญญา เรื่องวิมุตติ เรื่อง วิมุตติญาณทัสสนะ ซึ่งเป็นเรื่องขัดเกลากิเลสอย่างยิ่ง เป็นสัปปายะแก่ความเป็นไปแห่งจิต เป็นไปเพื่อ ความเบื่อหน่ายโดยส่วนเดียว เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้และเพื่อ นิพพาน” (ม.อ. (ไทย) 14/189/227) ในอรรถกถากล่าวอธิบาย “เป็นสัปปายะแก่ความเป็นไปแห่งจิต” หมายถึง เป็นที่สบาย และเป็นอุปการะแก่การชักนำจิตเข้าสู่สมณะและวิปัสสนา (อง.นวก. (ไทย)

3/1/285) นอกจากนี้ สัปปายะ หมายถึง สิ่งที่สบาย สภาพเอื้อ สิ่งที เกื้อกูล สิ่งที่เหมาะสมอันเกื้อกูลในการเจริญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย ส่วนอสัปปายะก็มีความหมายตรงกันข้ามกับสัปปายะ (ม.อ. (ไทย) 3/189/117) พระดำรัสข้างต้นนั้น ตรัสการปฏิบัติตนขณะปฏิบัติธรรม ถึงลักษณะเรื่องที่จักพูดคุยไว้เป็นตัวอย่าง เพราะการปฏิบัติจะเจริญก้าวหน้า ควรต้องอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม เว้นสถานที่ที่เป็นโทษและอยู่ในสถานที่ที่สะดวก พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2559) ได้อธิบายลักษณะสัปปายะ 4 อย่างดังนี้ 1) อาวาสสัปปายะ ที่อยู่เป็นที่สบาย คือทำวัดให้เป็นอาราม เป็นรมณีสถาน รื่นรมย์เจริญตาเจริญใจแก่ผู้พบเห็น เป็นศูนย์กลางของชุมชนด้านจิตใจ ที่ตั้งวัดไม่ไกลไม่ไกลจากชุมชนเกินไป มีการแบ่งเขตพุทธาวาส สังฆาวาสชัดเจนเป็นส่วน ยิ่งในภาวะโลกร้อนด้วยแล้ว หากวัดได้มีการปลูกต้นไม้ให้ร่มเงา ร่มรื่นดูเป็นธรรมชาติ นับว่าเหมาะกับภาวะโลกอันแสนที่จะร้อนเหลือหลาย ส่วนบางวัดตั้งอยู่ในทำเลที่เหมาะสมเป็นทุนเดิม เช่น ภูเขา ลำธาร สวน ป่า ได้เน้นเรื่องความสะอาดหรือความเป็นระเบียบเรียบร้อยสม่ำเสมอเท่าที่ทำได้สร้างความสุขเพิ่มขึ้นแก่ผู้พบเห็น 2) อาหารสัปปายะ อาหารเป็นที่สบาย เมื่อมีที่อยู่สบายต้องคำนึงถึงการกินอาหารในสมัยก่อนเป็นหน้าที่ของพระภิกษุเทศ ปัจจุบันเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส การจัดสวัสดิการด้านอาหารจึงควรเป็นภาระของฝ่ายสาธารณูปการรวมเรื่องต่าง ๆ เช่น การกำหนดเส้นทางโคจรบิณฑบาต ควรแบ่งเป็นสาย มีการเปลี่ยนเวรกันเพื่อเจริญศรัทธาของผู้ทำบุญและป้องกันการติดในตัณหา มีการจัดฉันรวมกันเป็นที่แห่งเดียว เพื่อประโยชน์คือทำให้เกิดความเป็นธรรมในอดิเรกสาข ชัดความขัดแย้งในการแสวงหาอุปฐาก ก่อให้เกิดความสามัคคีธรรม เป็นที่เจริญศรัทธาของผู้ถวายและสามารถแนะนำอบรมได้ง่ายในเวลาก่อนและหลังอาหาร มีเจ้าหน้าที่รับนิมนต์ และทำหน้าที่แจกจ่ายการนิมนต์ให้ทั่วถึงโดยความเป็น ธรรมหรือจัดตั้งมูลนิธิสงเคราะห์สวัสดิการด้านอาหารใน

ยามขาดแคลน 3) บุคคลสัปายะ บุคคลเป็นที่สบาย คำนึงถึงเรื่องบุคคลที่อยู่ภายในวัดหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวัด ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของความเจริญและความเสื่อมของศาสนา คนวัดแบ่งออกเป็น พระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา หรือแม่ชี และเด็กวัด วัดใดดีหรือไม่ดีบ่งบอกว่าให้ดูจากบุคคลทั้ง 4 ประเภทดังกล่าว ควรจัดที่อยู่อาศัยของบุคคลแต่ละประเภทให้เหมาะสมตามสภาพการติดต่อกันควรกำหนดเวลาสถานที่ ที่อยู่ของเด็กวัดควรสะอาดและมีระเบียบ มีการวางกฎเกณฑ์ให้ปฏิบัติพร้อมบทกำหนดโทษและควรกำหนดวันให้มีการพัฒนาวัดร่วมกัน 5) ธรรมสัปายะ ธรรมเป็นที่สบาย จุดมุ่งหมายหลักของวัดคือสถานที่ประพาศธรรมสิ่งที่จะก่อให้เกิดธรรมสัปายะ คือ บริเวณวัดร่มรื่น เป็นระเบียบ มีโครงการต้นไม้พุดได้ มีสุภาชิตสอนใจ ปริศนาธรรม คติธรรม โครงการเสียงธรรมะตามสาย รับฟังกันทั่วบริเวณวัดทั้งในวันจัดงานบุญ และกระจายเสียงไปถึงชุมชนหมู่บ้าน จัดสถานที่ฟังเทศน์ฟังธรรมในสถานที่สงบร่มเย็น อากาศถ่ายเทสะดวก จัดทำห้องสมุดธรรมะ โดยจัดหาหนังสือธรรมะ หนังสืออื่น ๆ ที่มีสาระประโยชน์เพื่อให้ผู้มาวัดได้อ่าน และมีที่นั่งอ่านหนังสือเป็นสัดส่วนเพียงพอ รักษาศิลปะหรือพุทธศิลป์ภายในวัด พิพิธภัณฑของวัดจัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

3.2 แนวคิดอารยสถาปัตย์ (Universal Desing)

อารยสถาปัตย์ เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในสหรัฐอเมริกา เนื่องจากจำนวนของคนพิการมีมากขึ้นและสิ่งของเครื่องใช้ที่มีอยู่ก็เป็นอุปสรรคสำหรับคนเหล่านั้น ในปี ค.ศ. 1990 สภาคนมาตฐานแห่งชาติของสหรัฐอเมริกาจึงได้ออกกฎหมายคนพิการ (The American Disabilities Act) ขึ้น เพื่อกำจัดอุปสรรคต่อคนพิการ โดยรับรองสิทธิของคนพิการให้ทัดเทียมกับคนทั่วไป แต่กฎหมายนี้ยังใช้ไม่ได้กับสินค้าหรือบริการทุกอย่าง ผู้ริเริ่มแนวคิดการออกแบบเพื่อคนทั้งมวล คือ Ronald

L. Mace ศาสตราจารย์มหาวิทยาลัยนอร์ทแคโรไลนา ซึ่งเป็นคนพิการได้เริ่มต้นทดลอง ออกแบบ ดัดแปลงของใช้ส่วนตัวของตนเอง หลังจากนั้น ได้นำหลักการนี้มาพัฒนา ออกแบบผลิตภัณฑ์สำหรับคนพิการและต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อคนทั้งมวล โดยเน้นความทัดเทียมของบุคคลทุกคนที่สามารถใช้ผลิตภัณฑ์/บริการที่ออกแบบอย่างเดียวกันได้ อันจะเป็นส่วนช่วยลดความแปลกแยก/แตกต่างของบุคคลในสังคม หลักจากนั้น องค์การสหประชาชาติพยายามเผยแพร่และส่งเสริมแนวคิดในเรื่องอารยสถาปัตย์เพื่อให้คนพิการได้รับสิ่งอำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิตในอาคารและสิ่งแวดล้อมตามโครงการ Promotion of Non-Handicapping Physical Environment for Disabled Persons มีการเผยแพร่และส่งเสริมการออกแบบสิ่งแวดล้อม การสร้างสถานที่และสิ่งของต่างๆ เพื่อให้ทุกคนที่อยู่ในสังคมสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่และเท่าเทียมกัน โดยไม่ต้องมีการดัดแปลงพิเศษหรือเฉพาะเจาะจงเพื่อบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ในประเด็นนี้สรณัฏฐ์ อนุมัติราชกิจ (2560) ได้จำแนกอารยสถาปัตย์ไว้ดังนี้ 1) การออกแบบเพื่อทุกคน (Universal Design) หมายถึง การออกแบบผลิตภัณฑ์และสภาพแวดล้อมที่ปราศจากการออกแบบหรือดัดแปลงเป็นพิเศษ เป็นการออกแบบที่ทุกคนสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างขวางเท่าที่เป็นไปได้มากที่สุด โดยไม่มีข้อจำกัดด้านอายุและสภาพร่างกาย 2) การออกแบบเพื่อคนทั้งมวลหรือการออกแบบเพื่อการใช้งานของคนทุกกลุ่มในสังคม (Universal Design) เป็นแนวคิดเรื่องการออกแบบสิ่งแวดล้อม การสร้างสถานที่และสิ่งของต่างๆ เพื่อให้ทุกคนที่อยู่ในสังคมสามารถใช้ประโยชน์จากสิ่งเหล่านั้นได้อย่างเต็มที่และเท่าเทียมกัน โดยไม่ต้องมีการออกแบบดัดแปลงพิเศษหรือเฉพาะเจาะจงเพื่อบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ 3) สิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพและคนชรา หมายถึง ส่วนของอาคารที่สร้างขึ้นและอุปกรณ์อันเป็นส่วนประกอบของ

อาคารที่ติดหรือตั้งอยู่ภายในและภายนอกอาคาร เพื่ออำนวยความสะดวกในการใช้อาคารสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพและคนชรา

การพัฒนาสังคมควรตระหนักถึงความสำคัญของแนวคิดอารยสถาปัตย์เป็นสิ่งสำคัญที่ต้องนำมาปฏิบัติควบคู่กับการพัฒนาเมืองตั้งแต่ที่อยู่อาศัย ชุมชน สังคม อย่างไรก็ตามหลักการของ Universal Design หรือ การออกแบบเพื่อมวลชน เป็นแนวคิดสากลที่องค์การสหประชาชาติพยายามเผยแพร่ ส่งเสริมเพื่อให้เกิดประโยชน์กับกลุ่มเป้าหมาย โดยหลักการออกแบบตามหลักอารยสถาปัตย์ 7 ประการ ดังนี้ 1) มีความเสมอภาค (Equitable Use) 2) มีความยืดหยุ่น (Flexibility in Use) 3) เรียบง่ายและเข้าใจได้ง่าย (Simple and Intuitive Use) 4) เป็นข้อมูลที่ชัดเจน (Perceptible Information) 5) ทนทานต่อการใช้งานที่ผิดพลาดและเกิดอันตราย (Tolerance for Error) 6) มีความสะดวกและทุ่นแรงกายในการออกกำลัง (Low Physical Effort) 7) ขนาดสถานที่ที่เหมาะสม (Size and Space for Approach and Use) ขนาดและพื้นที่ใช้งานที่เหมาะสม สามารถใช้งานได้อย่างสะดวกทั้งการเอื้อม การจับ โดยปราศจากเงื่อนไขของข้อจำกัดทางร่างกายหรือการเคลื่อนไหว (ทิพวัลย์ ทองอาจ, 2553) ในเรื่องนี้ ไตรรัตน์ จารุทัศน์ (2556) ได้เสนอแนวคิดการออกแบบอย่างมีส่วนร่วมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และเท่าเทียมของทุกคน ว่าการออกแบบต้องมาจากความต้องการของชุมชนแท้จริง สามารถอำนวยความสะดวกแก่ผู้สูงอายุตลอดจนคนพิการและคนทุกกลุ่ม โดยอาศัยการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วนในชุมชน มีผู้ขับเคลื่อนให้งานออกแบบใช้งานได้อย่างเหมาะสมและเกิดเป็นรูปธรรม พร้อมเสนอโมเดลการมีส่วนร่วม ซึ่งประกอบด้วย 1) เจ้าของพื้นที่ (Site Owner) ในที่นี้ คือ วัด มีหน้าที่นำเสนอข้อเท็จจริง ปัญหา สถานการณ์ แนวโน้มการใช้พื้นที่ ตลอดจนร่วมวางแผนงาน และจัดทำงบประมาณ 2) ผู้บริหารระดับท้องถิ่น (Local Government) มีหน้าที่ส่งเสริมตั้งแต่ระดับแผนนโยบาย ผลักดัน

นโยบายให้เกิดเป็นรูปธรรม เชื่อมโยงประสาน ช่องว่างในการทำงานให้มีความราบรื่นในการดำเนินงาน ช่วยเหลือด้านงบประมาณ ซึ่งในระดับนี้ต้องสร้างกลไกระดับปฏิบัติการ คือผู้ประสานงานและติดตามผล นับเป็น กุญแจสำคัญในการที่จะไขไปสู่ความสำเร็จ (Key Performance) 3) ผู้ใช้งาน (User) ในที่นี้คือชุมชนใกล้เคียงวัด และชมรมผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่งเป็นผู้ที่ต้องเข้ามาใช้งานพื้นที่โดยตรง ผู้ใช้งานนั้นไม่ได้มีหน้าที่เพียงนำเสนอความต้องการหรือเล่าปัญหาที่ประสบเท่านั้น แต่ต้องร่วมหาแนวทางการแก้ไขปัญหาไปพร้อมกันกับผู้มีส่วนร่วมกลุ่มอื่นๆ 4) ผู้สนับสนุน (Supporter) สำหรับชิต สุขหนู (2557) ได้แบ่งตามการเข้าถึงได้เป็น 3 กลุ่ม คือ 1) การออกแบบเพื่อการเข้าถึงสิ่งจำเป็นพื้นฐานในชีวิตประจำวัน 2) การออกแบบเพื่อการเข้าถึงบริการสาธารณะ 3) การออกแบบเพื่อการเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร โดยมีหลักการพื้นฐานที่สำคัญอยู่ 7 ประการ สำหรับสถานการณ์การออกแบบเพื่อทุกคนสำหรับผู้พิการทางสายตาของประเทศไทย พบว่าปัจจุบันประเทศไทยมีกฎหมายที่ว่าด้วยการออกแบบเพื่อทุกคนอยู่หลายฉบับ แต่ยังขาดการนำไปสู่การปฏิบัติที่แท้จริง และไม่มีแบบอย่างที่ดีปรากฏให้เห็น ดังนั้น ภาพรวมของการออกแบบเพื่อทุกคนสำหรับผู้พิการทางสายตาในประเทศไทยยังผนวกรวมอยู่ในการออกแบบเพื่อทุกคน สำหรับธารณี กลุติยาติศัย (2556) ได้เสนอว่า กลุ่มผู้สูงอายุมีการใช้พื้นที่ได้ตามปกติแต่มีความเสื่อมถอยทางสรีระวิทยาซึ่งส่งผลต่อการใช้พื้นที่ โดยผู้สูงอายุเน้นการเข้าสู่พื้นที่อย่างปลอดภัย ส่วนใหญ่ใช้ห้องน้ำทั่วไปและไม่นิยมใช้ห้องน้ำคนพิการ จากทัศนคติทางลบ กลุ่มเด็กและสตรีมีครรภ์เน้นการเข้าถึงพื้นที่ของรถเข็นเด็ก และสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับเด็ก เช่น จุดเปลี่ยนผ้าอ้อม ห้องให้นมเด็กและห้องน้ำสำหรับเด็กที่ผู้ปกครองทั้งพ่อและแม่สามารถเข้าถึงและใช้งานได้ ซึ่งถือเป็นความต้องการเฉพาะกลุ่ม กลุ่มคนพิการทางการเคลื่อนไหว เน้นการปรับสภาพแวดล้อมให้เข้ากับคนพิการ ส่วนคนพิการทางการมองเห็นสามารถ

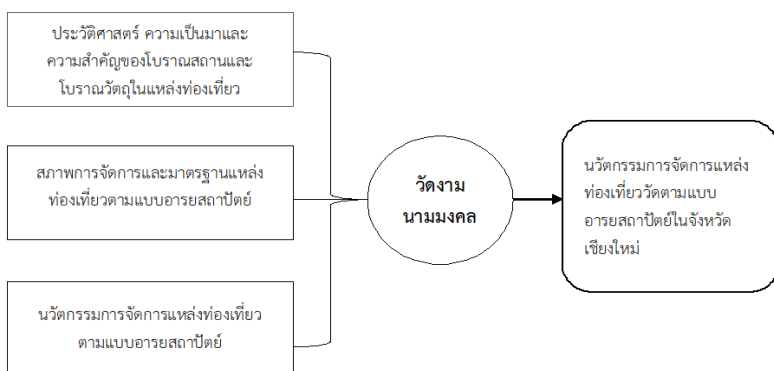
ปรับตัวให้เข้า กับสภาพแวดล้อมได้โดยเน้นการให้ข้อมูลข่าวสาร การจัดเทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น อุปกรณ์อัตโนมัติ การเตือนด้วยเสียง เป็นต้น และการบริการให้ความช่วยเหลือที่สมเหตุสมผลเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยมีข้อเสนอแนะต่อแนวทางในการปรับปรุงอาคารและออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวก ภายในศูนย์การค้าชุมชนว่า ควรมีความครอบคลุมถึงทุกคนรวมถึงความต้องการเฉพาะและความ ต้องการโดยรวมในแต่ละกลุ่มคนซึ่งสามารถจำแนกเป็น 3 ด้านได้แก่ 1) ด้านการเข้าถึงจัดให้มีที่จอดรถที่เอื้อต่อผู้สูงอายุ เด็ก สตรีมีครรภ์ คนพิการและจัดให้มีป้ายแผนผังอาคารต่างสัมผัสที่มีรูปนูนสูงหรือนูนต่ำ เพื่อบอกตำแหน่งป้ายสำหรับเด็กและป้ายเฉพาะจุด 2) ความปลอดภัยสำหรับทางลาดให้จัดทำราวจับแบบ 3) ระดับเพื่อทุกคน สำหรับบันไดให้จัดทำราวจับแบบ 2 ระดับสำหรับผู้สูงอายุและเด็กในการช่วยพยุงตัว 4) ด้านการใช้งานจัดห้องส้วมสำหรับผู้สูงอายุและเด็กภายใน ห้องน้ำทั่วไป ห้องน้ำสำหรับเด็กและผู้ปกครองแยกออกจากห้องน้ำทั่วไป ห้องให้นมเด็กและจุดเปลี่ยนผ้าอ้อม อีกทั้งเปลี่ยนชื่อและสัญลักษณ์ห้องน้ำคนพิการ พร้อมภาพสัญลักษณ์สตรีมีครรภ์ เด็ก ผู้สูงอายุ และคนพิการ เพื่อให้เกิดความรู้สึกรับและไม่เป็นการตอกย้ำจุดบกพร่องของคนเฉพาะกลุ่ม

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดอารยสถาปัตย์ (Universal Design) ร่วมกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยวตามหลักสัปปายะในพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างนวัตกรรมการจัดการแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในจังหวัดเชียงใหม่ ให้เป็นเป็นไปตามหลักสากล มีความเหมาะสมในการเข้าถึงและการใช้พื้นที่ของทุกคนโดยไม่แบ่งแยกไปที่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งภายในอาคารพาณิชย์ อาคารสาธารณะประเภทอื่นๆ เพื่อให้แนวความคิดการออกแบบสำหรับทุกคนนั้น สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงในทุกพื้นที่ จากการทบทวนแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับกิจกรรม 5 ส. การบริหาร การจัดการ การท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงพุทธ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าว

ผู้วิจัยจะนำมาปรับใช้เป็นแนวทางในการวิจัยเรื่อง วัดงาม นามมงคล: นวัตกรรมจัดการแหล่งท่องเที่ยววัดนามมงคลตามแบบอารยสถาปัตย์ในจังหวัดเชียงใหม่

4. กรอบแนวคิดการวิจัย

ผู้วิจัยได้นำแนวคิดดังกล่าวมาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยดังนี้

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

5. ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ พื้นที่วิจัย คือ วัดในเขตจังหวัดเชียงใหม่ที่สอดคล้องกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้มี 10 วัด ได้แก่ วัดในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ 6 วัด ได้แก่ วัดพระธาตุดอยสุเทพวรวิหาร วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร วัดเจ็ดยอดพระอารามหลวง วัดสวนดอกพระอารามหลวง วัดผาตลาด วัดในเขตเวียงกุมกาม อำเภอสารภี 2 วัด ได้แก่ วัดเจดีย์เหลี่ยม วัดช้างค้ำ วัดในเขตอำเภอหางดง 1 วัด ได้แก่ วัดอินทราวาส (วัดต้นเกว๋น) และวัดในเขต

อำเภอแม่แตง 1 วัด ได้แก่ วัดเด่นสะหรีเมืองแก่น (บ้านเด่น) สำหรับกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย คือ ผู้สูงอายุ ผู้พิการทางร่างกาย พระสงฆ์ สามเณร นักท่องเที่ยวชาวไทย ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานเชียงใหม่ สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดเชียงใหม่ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงใหม่ สมาคมธุรกิจท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่ สมาคมมัคคุเทศก์จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น จำนวน 31 รูป/คน เป็นการคัดเลือกแบบเจาะจงตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ เพื่อวิเคราะห์และประเมินการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาไปสู่การสร้างนวัตกรรมตามแบบอารยสถาปัตย์ในจังหวัดเชียงใหม่ ส่วนขอบเขตด้านเนื้อหา ครอบคลุมดังต่อไปนี้ 1) รูปแบบการท่องเที่ยวของวัดนามมงคลในจังหวัดเชียงใหม่ 2) แนวคิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาของวัดนามมงคลด้วยหลักคิด 5 ส. ได้แก่ (1) ส่งเสริมสติ (2) สะอาด (3) สุขสบาย (4) สงบเย็นใจ (5) สัมปายะ 3) แนวคิดการบริหารจัดการศาสนสถาน 4) แนวคิดการสร้างนวัตกรรมแบบอารยสถาปัตย์เพื่อตอบสนองการท่องเที่ยวของวัดในจังหวัดเชียงใหม่

การศึกษาครั้งนี้มีวิธีการและระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ 1) ช่วงที่ 1 ระยะเวลา มีนาคม-เมษายน 2563 เป็นการศึกษาด้านเนื้อหา แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างเครื่องมือแบบสอบถามและเครื่องมือเชิงคุณภาพ เป็นการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ว่า มีปัจจัย เงื่อนไขอะไรนำไปสู่การพัฒนาวัดงามนามมงคลที่มีนวัตกรรมการจัดการแหล่งท่องเที่ยวแบบอารยสถาปัตย์ในจังหวัดเชียงใหม่ 2) ช่วงที่ 2 ระยะเวลา พฤษภาคม-มิถุนายน 2563 การสร้างเครื่องมือการวิจัย โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 รูป/คน เป็นผู้ตรวจสอบเครื่องมือหรือความเที่ยงตรงของข้อมูลแล้วนำไปสู่การทดลองในพื้นที่ที่ใกล้เคียงกันตามสูตรทางสถิติ หาคความเที่ยงตรง (Validity) และความเชื่อมั่น

(Reliability) โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์อัลฟา (Coefficient Alpha) ของ Cronbach โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS จากนั้นทดลองเครื่องมือการประเมิน 3) ช่วงที่ 3 ระยะเวลา กรกฎาคม-สิงหาคม 2563 การเก็บข้อมูลพื้นที่หรือการสัมภาษณ์เชิงลึก (Deep Interview) เพื่อหาประเมินและพัฒนาวัตรกรรมการจัดการแห่งท่องเที่ยวแบบอารยสถาปัตย์ในจังหวัดเชียงใหม่ จากนั้นทดลองใช้ข้อมูลจากพื้นที่ทั้งหมดเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ และ 4) ช่วงที่ 5 กันยายน 2563 เป็นการเผยแพร่ความรู้ในวารสาร/บทความวิจัยระดับชาติและระดับนานาชาติ และจัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

6. ผลการวิจัย

วัดนามมงคลทั้ง 10 แห่งมีศักยภาพสูงในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาเช่น พระพุทธรูปสำคัญ เจดีย์ศักดิ์สิทธิ์ โบราณสถานและพุทธศิลปกรรมทั้งดงาม บางแห่งตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมืองเดินทางสะดวก มีสิ่งบริการครบวงจร ส่วนวัดที่ตั้งอยู่นอกเมืองก็มีสิ่งก่อสร้างที่สวยงาม มีธรรมชาติทิวทัศน์ที่สวยงาม และบรรยากาศที่เงียบสงบ แต่ละวัดมีลักษณะสภาพที่ตั้งและบริบทการท่องเที่ยวแตกต่างกัน อันเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการจัดการแหล่งท่องเที่ยวตามแบบอารยสถาปัตย์แตกต่างกัน สามารถจำแนกสภาพที่ตั้งและบริบทการท่องเที่ยวของวัดแหล่งท่องเที่ยว 2 ลักษณะ ดังนี้

1. วัดที่ตั้งอยู่ในเขตเมือง จำนวน 4 วัด ประกอบด้วย วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร วัดเจ็ดยอดพระอารามหลวง และวัดสวนดอกพระอารามหลวง วัดเหล่านี้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณสถานและพุทธศิลปกรรมทั้งดงาม มีนักท่องเที่ยวจำนวนมากและหลากหลาย ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเข้ามาใช้บริการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง เพราะตั้งอยู่ในเขตเมืองซึ่งเป็นศูนย์กลางการให้บริการการท่องเที่ยวที่ครบวงจร ทั้งสถานที่พัก สถานที่

รับประทานอาหาร สถานที่ท่องเที่ยว สถานที่ให้บริการข้อมูลการท่องเที่ยว การคมนาคม การดูแลสุขภาพ การสื่อสาร และบริการด้านอื่นๆ ที่อำนวยความสะดวก นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางท่องเที่ยวจากวัดหนึ่งไปอีกวัดหนึ่งได้อย่างสะดวกทั้งการเดินทางด้วยเท้า การปั่นจักรยาน การขับรถมอเตอร์ไซด์ การนั่งรถสามล้อรับจ้าง และการนั่งรถโดยสาร เนื่องจากวัดเหล่านี้ตั้งอยู่ใกล้กัน อีกทั้งยังมีแหล่งท่องเที่ยวอื่นที่สามารถแวะชมตามรายทางระหว่างแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งด้วย เช่น วัด ประตุมือง กำแพงเมือง คูเมือง อนุสาวรีย์ หอนิทรรศการสวนสาธารณะ เป็นต้น วัดแหล่งท่องเที่ยวที่ตั้งอยู่ในเขตเมืองดังกล่าว มีลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นราบ ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินชมหรือนั่งรถ Wheelchair ชมได้อย่างสะดวก แต่วัดบางแห่งได้ปรับยกพื้นที่บางส่วนให้สูงขึ้นเพื่อเป็นสถานที่นั่งพักผ่อนพร้อมกับตั้งร้านกาแฟให้บริการนักท่องเที่ยว บางวัดสร้างที่กันแนวถนนเพื่อบังคับทิศทางของรถ แต่ไม่ได้จัดทำทางลาดสำหรับให้รถ Wheelchair ขึ้น-ลง ส่งผลให้นักท่องเที่ยวพิการที่ใช้รถ Wheelchair ไม่ได้รับความสะดวก

2. วัดที่ตั้งอยู่ในเขตชานเมือง จำนวน 6 วัด ประกอบด้วย วัดพระธาตุ ดอยสุเทพวรวิหาร วัดผาลาด อำเภอเมือง วัดเจดีย์เหลี่ยม วัดช้างค้ำ อำเภอสารภี วัดอินทราวาส (วัดต้นเกว๋น) อำเภอหางดง และวัดเด่นสะหรีเมืองแกน (วัดบ้านเด่น) อำเภอแม่แตง วัดเหล่านี้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณสถานและพุทธศิลปกรรมที่งดงามเหมือนวัดที่ตั้งอยู่ในเขตเมือง แต่มีความแปลกใหม่ที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจเข้าชม คือการท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่ชุ่มชื้นเขียวขจี ทิวทัศน์ที่สวยงาม และบรรยากาศที่เงียบสงบ ไม่มีคนและรถพลุกพล่าน ไม่มีมลภาวะเป็นพิษทั้งทางเสียงและกลิ่น นักท่องเที่ยวมีทั้งกลุ่มชาวไทยและชาวต่างชาติที่มีความหลากหลายทางกายภาพ สภาพที่ตั้งของวัดชานเมืองเหล่านี้อยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางการให้บริการนักท่องเที่ยวที่ครบวงจร และอยู่ห่างไกลจากแหล่งท่องเที่ยวอื่นหลายกิโลเมตร ทำให้นักท่องเที่ยวไม่สามารถเดินทางด้วย

เข้าไปท่องเที่ยวในเวลาจำกัด จึงจำเป็นต้องใช้รถส่วนตัว หรือใช้บริการรถเช่าและรถโดยสารในราคาที่สูงกว่าปกติเดินทางไปท่องเที่ยวด้วยระยะเวลาอันยาวนานหลายชั่วโมง แล้วต้องกลับมาพักในตัวเมืองหรือเดินทางกลับ

วัดแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในเขตชานเมืองบางวัดตั้งอยู่บนดอยหรือเชิงเขาที่มีพื้นที่ลาดชัน เช่น วัดพระธาตุดอยสุเทพวรวิหาร นอกจากจะมีบันไดเดินขึ้นตามปกติแล้วยังต้องมีบันไดเลื่อนหรือลิฟต์สำหรับให้บริการแก่นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ หญิงมีครรภ์ คนพิการ เด็ก ตลอดจนถึงผู้ที่ไม่สะดวกที่จะเดินขึ้นตามบันไดปกติ ต่างจากวัดที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ราบจึงไม่มีความจำเป็นต้องใช้บันไดลิฟต์แสดงให้เห็นถึงสภาพที่ตั้งของวัดทำให้จำเป็นต้องมีการจัดการแหล่งท่องเที่ยวตามแบบอารยสถาปัตย์ที่แตกต่างกัน

ภาพที่ 1 บันไดเลื่อนหรือลิฟต์สำหรับผู้พิการ

ภาพที่ 2 อักษรสื่อความและ QR Code
วัดพระธาตุดอยสุเทพ

ภาพที่ 3 ราวจับ และทางลาดขึ้น-ลง บริเวณทางขึ้นสู่ลานพระธาตุดอยสุเทพ

ภาพที่ 4 ห้องน้ำสำหรับผู้พิการ ผู้สูงอายุ หญิงมีครรภ์ วัดพระธาตุดอยสุเทพ

อารยสถาปัตย์ที่มีในวัดแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่

อารยสถาปัตย์บางรายการที่วัดแหล่งท่องเที่ยวได้ดำเนินการจัดสร้างแล้ว 9 รายการ แต่บางรายการมีทุกวัด บางรายการมีในบางวัด ผู้วิจัยจึงแบ่งอารยสถาปัตย์ที่มีในวัดแหล่งท่องเที่ยว ออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่

1. อารยสถาปัตย์ที่มีทุกวัด

ส่วนอารยสถาปัตย์ที่ทุกวัดมีเหมือนกัน ได้แก่ แสงสว่างกับความสะอาด และตัวอักษรสื่อความ อารยสถาปัตย์ทั้ง 2 รายการนี้ จัดเป็นอารยสถาปัตย์ขั้นพื้นฐานที่ทุกวัดแหล่งท่องเที่ยวต้องจัดสร้างให้เกิดความสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย และมีป้ายอักษรสื่อความเพื่อบอกกล่าว แจ้ง หรือเตือนนักท่องเที่ยวให้รับรู้เข้าใจในสิ่งต่างๆ ตามความต้องการของทางวัด แต่การสื่อความด้วยตัวอักษรในวัดแหล่งท่องเที่ยวบางวัดอาจไม่ประสบผลสำเร็จตามความประสงค์ เนื่องจากใช้ป้ายอักษรสื่อความที่เป็นภาษาไทยเท่านั้น ในขณะที่นักท่องเที่ยวมีความหลากหลายโดยเฉพาะชาวต่างชาติ ทั้งชาวยุโรป ชาวจีน ชาวญี่ปุ่น และชนชาติอื่น ดังนั้นวัดแหล่งท่องเที่ยวจึงควรจัดทำป้ายอักษรสื่อความหลายภาษาตามกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการสื่อความ

2. อารยสถาปัตย์ที่มีในบางวัด

วัดแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่บางวัดได้จัดทำอารยสถาปัตย์บางรายการแล้ว ดังผลสำรวจที่พบ 7 รายการ ประกอบด้วย 1. ทางลาด 2. ราวจับขึ้น-ลง 3. ลิฟท์/บันไดเลื่อน 4. เครื่องกระจายเสียง 5. ป้ายสัญลักษณ์ 6. ห้องน้ำ 7. พั่นกันลื่นหรือพั่นกันเท้าร้อน ทั้งนี้ อารยสถาปัตย์บางรายการที่ได้จัดสร้างในบางวัดนั้นขึ้นอยู่กับความพร้อมของแต่ละวัดแหล่งท่องเที่ยวที่มองเห็นปัญหาและให้ความสำคัญกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยว เช่น วัดพระธาตุดอยสุเทพวรวิหาร

ตั้งอยู่บนภูเขาที่สูงและทางขึ้นลาดชัน จึงจำเป็นต้องจัดสร้างลิฟท์หรือบันไดเลื่อนสำหรับบริการนักท่องเที่ยว เนื่องจากนักท่องเที่ยวบางกลุ่มมีสุขภาพร่างกายไม่พร้อมที่จะเดินทางเท้าขึ้นตามบันไดที่ลาดชันและมีหลายชั้น ทางวัดจึงสร้างบันไดเลื่อนหรือลิฟท์เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวให้เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวบนลานพระธาตุด้วยงบประมาณจำนวนมากที่ทางวัดมีศักยภาพในการจัดทำ ในขณะที่วัดอื่นๆ ตั้งอยู่บนพื้นราบ นักท่องเที่ยวสามารถเดินไปมาได้สะดวก จึงไม่จำเป็นต้องสร้างบันไดเลื่อนหรือลิฟท์ เป็นต้น

3. อารยสถาปัตย์ที่ยังไม่มีในวัดแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่

ส่วนอารยสถาปัตย์ที่ทุกวัดยังไม่ได้จัดทำ พบว่า มีจำนวน 8 รายการ ได้แก่ 1) ที่จอดรถ 2) ทางเดิน Braille block (แผ่นทางเท้าสำหรับผู้พิการทางสายตา) 3) รถบริการ Wheelchair 4) ไม้เท้า 5) ทางข้ามถนน/สัญญาณไฟจราจร 6) ไฟบอกทาง 7) จุดพักผ่อน 8) สถานที่สักการะบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อารยสถาปัตย์ทั้ง 8 รายการ เป็นสิ่งที่วัดแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ควรจัดสร้างสำหรับให้บริการนักท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายทางกายภาพ ทั้งผู้พิการ ผู้สูงอายุ สตรีมีครรภ์ เด็ก และผู้มีร่างกายอ้วน-ผอม สูง-ต่ำ เพื่อให้ได้รับความสะดวกและเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวด้วยความเสมอภาค โดยเฉพาะสถานที่สักการะบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในวัดสำหรับผู้พิการ เช่น สถานที่จุดธูปเทียน สถานที่สรงน้ำพระธาตุ สถานที่เวียนเทียน สถานที่ทำบุญ เป็นต้น ทางวัดสามารถจัดทำสถานที่หรือที่นั่งเฉพาะสำหรับให้บริการแก่ผู้พิการและผู้สูงอายุให้ได้รับความสะดวกมากยิ่งขึ้น อารยสถาปัตย์ที่มีในวัดแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 9 รายการ สรุปได้ตามตารางดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงอารยสถาปัตย์ที่มีในวัดแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่

ลำดับที่	อารยสถาปัตย์ที่มีในวัดแหล่งท่องเที่ยว	จำนวนวัด
1	ทางลาด	5 วัด
2	ราวจับขึ้น-ลง	8 วัด
3	บันไดเลื่อน/ลิฟต์	1 วัด
4	เครื่องกระจายเสียง	9 วัด
5	ป้ายสัญลักษณ์	7 วัด
6	ห้องน้ำ	6 วัด
7	พื้นกันลื่นหรือพื้นกันเท้าร้อน	2 วัด
8	แสงสว่างกับความสะอาด	มีทุกวัด
9	ตัวอักษรสื่อความ	มีทุกวัด

นวัตกรรมการจัดการแหล่งท่องเที่ยววัดนามมงคลตามแบบอารยสถาปัตย์ในจังหวัดเชียงใหม่

อารยสถาปัตย์ของวัดแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ 10 วัด ตามแบบอารยสถาปัตย์ 17 รายการ เพื่อให้ทราบสภาพการณ์การจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัดตามแบบอารยสถาปัตย์ในปัจจุบัน ผลการสำรวจปรากฏตามแบบสำรวจและแผนผังแสดงผลการสำรวจอารยสถาปัตย์ในแหล่งท่องเที่ยวของแต่ละวัดตามลำดับ ดังนี้

สัญลักษณ์	ความหมาย	สัญลักษณ์	ความหมาย
	ทางลาดสำหรับผู้พิการ		บริการไม่เท่าสำหรับผู้ ผู้สูงอายุและผู้พิการ
	ราวจับขึ้น-ลง		ที่จอดรถสำหรับบุคคลทั่วไป
	แสงสว่างเพียงพอ		ที่จอดรถสำหรับผู้พิการ
	ลิฟท์สำหรับบุคคลทั่วไป		ระวางพื้นต่างระดับ
	ลิฟท์สำหรับผู้พิการ		ห้องน้ำสำหรับบุคคลทั่วไป
	เครื่องกระจายเสียง/ ลำโพงห้องประชุม		ห้องน้ำสำหรับผู้พิการ
	จุดพักผ่อนสำหรับคนพิการ		พื้นกันลื่น/ระวางพื้นลื่น
	ตัวอักษรข้อความ/ QR Code		งดใช้เสียง/ ห้ามเสียงดัง
	สัญญาณไฟจราจรและไฟข้าม ถนน		ทางข้ามถนน
	สถานที่จุดเทียนธูปบูชา สิ่งศักดิ์สิทธิ์สำหรับผู้พิการ		รถบริการ Wheelchair
	ทางเดิน Braille block (แผ่น ทางเดินสำหรับผู้พิการทาง สายตา)/ทางเดินสำหรับผู้พิการ		

ภาพที่ 5 สัญลักษณ์อารยสถาปัตย์ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวนามมงคลใน
จังหวัดเชียงใหม่

บรรดานักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติที่เข้ามาท่องเที่ยวในวัดดังกล่าว มีความหลากหลายทางด้านกายภาพ บางกลุ่มเป็นผู้สูงอายุ คนพิการ หญิงตั้งครรภ์ เด็ก บางกลุ่มมีสภาพร่างกายที่สูง-ต่ำ อ้วน-ผอม แตกต่างกัน วัดในฐานะแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาวัฒนธรรมของชุมชนที่ให้ทั้งคุณค่าทางจิตวิญญาณและมูลค่าทางเศรษฐกิจชุมชน ได้บริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวตามแบบอารยสถาปัตย์เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่มที่มีความแตกต่างทางกายภาพให้เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่ถูกเลือกปฏิบัติบนฐานความแตกต่างที่หลากหลายของบุคคล อีกทั้งยังป้องกันอุบัติเหตุ เสริมสร้างความมั่นใจในการดำรงชีวิต และเป็นแรงเสริมให้กล้าแสดงออกทางสังคม ผลจากงานวิจัยนี้เกิดนวัตกรรม 2 ลักษณะ คือ 1) ชุดความรู้ คู่มือการจัดการการจัดการแหล่งท่องเที่ยววัดนามมงคลตามแบบอารยสถาปัตย์ในจังหวัดเชียงใหม่ และภาพสัญลักษณ์อารยสถาปัตย์ 17 รายการ ได้แก่ 1) ทางลาด 2) ราวจับขึ้น-ลง 3) ที่จอดรถ 4) ทางเดิน Braille block (แผ่นทางเท้าสำหรับผู้พิการทางสายตา) 5) ลิฟท์ 6) เครื่องกระจายเสียง 7) แสงสว่างเพียงพอ/สะอาด 8) ตัวอักษรสื่อความ/QR Code 9) รถบริการ Wheelchair 10) ไม้เท้า 11) ป้ายสัญลักษณ์ 12) ห้องน้ำ 13) ทางข้ามถนน/สัญญาณไฟจราจร 14) ไฟบอกทาง 15) จุดพักผ่อนสำหรับคนพิการ 16) พื้นกันลื่น/กันเท้าร้อน 17) สถานที่จุดเทียนธูปบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์

7. อภิปรายผล

ผลการวิจัยพบว่า วัดนามมงคลทั้ง 10 แห่ง มีศักยภาพสูงในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา เช่น พระพุทธรูปสำคัญ เจดีย์ศักดิ์สิทธิ์ โบราณสถาน และพุทธศิลปกรรมที่งดงาม บางแห่งตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมืองสามารถเดินทางได้อย่างสะดวก มีสิ่งให้บริการครบวงจร ส่วนวัดที่ตั้งอยู่ชาน

เมืองนอกจากจะเป็นโบราณสถานและพุทธศาสนสถานที่ยังมีชีวิตแล้ว ยังมีธรรมชาติที่สวยงาม และบรรยากาศที่เงียบสงบ สอดคล้องกับงานวิจัยของจุฬารัตน์ หินซุย (2557) ได้ศึกษาพบว่า 1) วัดมีการปกครองภายในวัดมีองค์กรในการดูแล การปกครอง โดยเรียงจากเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เรื่อยไปตามลำดับ มีเจ้าหน้าที่ของวัดทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์และประสานงานสำหรับผู้ที่เข้ามาติดต่อ ปฏิบัติธรรม มีคณะกรรมการวัดซึ่งคัดเลือกจากคณะสงฆ์ จำนวน 20 รูป และ คณะกรรมการวัดซึ่งเป็นบุคลากรภายนอก คัดเลือกจากผู้แทนหน่วยงานราชการ และลูกศิษย์ ทำหน้าที่ติดต่อและประสานงานดำเนินกิจกรรมต่างๆ มีการแยกเขต พื้นที่ฝ่ายคณะสงฆ์และแม่ชีอย่างชัดเจน 2) วัดขาดกิจกรรมในการดึงดูดนักท่องเที่ยวในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้สอดคล้องกับแผน ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของจังหวัดร้อยเอ็ดขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนใน ชุมชน องค์กรเอกชนและหน่วยงานรัฐอื่นๆ ในการวางแผนการตัดสินใจ และการ ดำเนินพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธแบบมีส่วนร่วมอย่างจริงจังและ ต่อเนื่องซึ่งการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ด้านการประชาสัมพันธ์ การพัฒนา ด้าน โครงสร้างพื้นฐาน สิ่งอำนวยความสะดวก เส้นทางคมนาคมยังไม่สามารถสนอง ความต้องการความสะดวกนักท่องเที่ยวได้ 3) ขอเสนอแนะในการส่งเสริมการ ท่องเที่ยวเชิงพุทธ คือ สร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงพุทธระหว่างหน่วยงาน ภาครัฐ บ้าน โรงเรียน เพื่อร่วมกันส่งเสริมกิจกรรมในทุกวันสำคัญทางพุทธศาสนา ระดมทรัพยากร ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมกิจกรรมด้านการ ท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก ให้สามารถสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวได้ สำหรับภัทรสุภา ลีลานา วรรณ (2551) ได้เสนอว่า การท่องเที่ยวเชิงพุทธ หมายถึงการเดินทางไป ท่องเที่ยวยังพุทธสถานใดๆ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อบำเพ็ญบุญกุศล 10 หรือ อย่างใดอย่างหนึ่งตามคติทางพระพุทธศาสนา นอกจากนั้นยังหมายรวมถึงการ

เดินทางไปสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ปฏิบัติธรรมและเข้าร่วมศาสนพิธี งานเทศกาล ประเพณีต่างๆ ปัจจัยที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่สำคัญได้แก่ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นต้นแบบในการเสด็จประพาสไปสู่วุทธสถาน พระพุทธศาสนาผสมผสานอยู่ในวิถีการดำเนินชีวิตของชาวไทยมาแต่โบราณ และ กระแสสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ทำให้ประชาชนนิยมหาทางออกจากความรีบเร่ง สับสน วุ่นวาย ด้วยการเดินทางท่องเที่ยวในลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงพุทธ จากการศึกษาการท่องเที่ยวเชิงพุทธในแหล่งวัฒนธรรมกรุงเทพมหานครทั้ง 3 แหล่ง พบว่านักท่องเที่ยวสามารถดำเนินกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาต่างๆ ได้ ด้วยการสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การสวดมนต์ การฟังธรรม และการบำเพ็ญภาวนา นอกจากนี้ยังสามารถเยี่ยมชมและศึกษาแหล่งศิลปวัฒนธรรม ซึ่งก่อให้เกิด คุณค่าทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ความสำคัญและคุณค่าของการท่องเที่ยวเชิง พุทธที่สำคัญ 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณี ก่อให้เกิดการ อนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมไทย เอกลักษณ์ของชาติและสืบทอดปรัชญาคติ และศา สนคติ ด้านเศรษฐกิจช่วยลดปัญหาความยากจนและส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียง ด้านการพัฒนาชีวิตและจิตใจก่อให้เกิดการส่งเสริมการพัฒนา

วัดมีลักษณะสภาพที่ตั้งและบริบทการท่องเที่ยวแตกต่างกัน เป็นปัจจัย หนึ่งที่ทำให้เกิดการจัดการแหล่งท่องเที่ยวตามแบบอารยสถาปัตย์แตกต่างกันใน 2 ลักษณะ ได้แก่ 1. วัดที่ตั้งอยู่ในเขตเมือง 4 วัด เป็นแหล่งท่องเที่ยวทาง โบราณสถานและพุทธศิลปกรรมที่งดงาม มีนักท่องเที่ยวจำนวนมากทั้งชาวไทย และชาวต่างชาติเข้ามาใช้บริการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง เพราะตั้งอยู่ในเขตเมือง ซึ่งเป็นศูนย์กลางการให้บริการการท่องเที่ยวที่ครบวงจร ทั้งสถานที่พัก สถานที่ รับประทานอาหาร สถานที่ท่องเที่ยว สถานที่ให้บริการข้อมูลการท่องเที่ยว การ คมนาคม การดูแลสุขภาพ การสื่อสาร และบริการด้านอื่นๆ ที่อำนวยความสะดวก 2. วัดที่ตั้งอยู่ในเขตชานเมือง จำนวน 6 วัด เป็นแหล่งท่องเที่ยวทาง

โบราณสถานและพุทธศิลปกรรมที่งดงามเหมือนวัดที่ตั้งอยู่ในเขตเมือง แต่มีธรรมชาติที่ชุ่มชื้นเขียวขจี ทิวทัศน์ที่สวยงาม และบรรยากาศที่เงียบสงบ วัดแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในเขตชานเมืองบางวัดตั้งอยู่บนดอยหรือเชิงเขาที่มีพื้นที่ลาดชัน เช่น วัดพระธาตุดอยสุเทพวชิรวิหาร นอกจากจะมีบันไดเดินขึ้นตามปกติแล้วยังมีบันไดเลื่อน หรือลิฟต์สำหรับให้บริการแก่นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ หญิงมีครรภ์ คนพิการ เด็ก ตลอดจนถึงผู้ที่ไม่สะดวกที่จะเดินขึ้นตามบันไดปกติ สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาสุหิตย์ อาภากร (2546) ที่ได้ศึกษาทิศทางของการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในสังคมไทยดังนี้ 1) การศึกษาเส้นทางท่องเที่ยวของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในสังคมไทย พบว่า มีเส้นทางท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาที่หลากหลาย ในมิติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยวัดที่มีความงดงามทางด้านพุทธศิลปกรรมและความเชื่อเรื่อง “พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์” จะเป็นเส้นทางท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมสูงมาก 2) การศึกษารูปแบบ กิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทย พบว่า รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวจะปรากฏตาม อัตลักษณ์ที่สำคัญตามคติความเชื่อของพระพุทธศาสนาและความเชื่อของท้องถิ่นแต่ละภูมิภาค และมีกระบวนการจัดการที่แตกต่างกันไปตามอัตลักษณ์ของวัดนั้น 3) กระบวนการท่องเที่ยวของวัดในสังคมไทย พบว่า มีกระบวนการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดในมิติที่หลากหลายทั้งในเชิงกายภาพ การพัฒนาสังคม การพัฒนาจริยธรรม การจัดกิจกรรมเชิงพุทธ และการส่งเสริมการปฏิบัติธรรม 4) การประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในสังคมไทย ทั้งในด้านการกายภาพ/สภาพแวดล้อม การจัดการพุทธศิลปกรรมภายในวัด การรองรับด้านสังคมและวัฒนธรรม การให้คุณค่าทางจิตใจและปัญญาตามหลักพุทธศาสนา การส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนและการพัฒนาสังคม พบว่า วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยว

ส่วนใหญ่มีศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวได้ในระดับดี มีเพียงบางวัดที่มีความสามารถในการจัดการเชิงการท่องเที่ยวในระดับดีมาก และมีอีกหลายวัดที่ยังมีข้อจำกัดในการพัฒนากิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว 5) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา พบว่า มี 3 ลักษณะ ได้แก่ การมีส่วนร่วมและการจัดการในเชิงอำนาจ การจัดการในเชิงอำนาจ การจัดการในเชิงการสนับสนุน 6) ความสัมพันธ์ของการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม พบว่า องค์กรต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมและมีความสัมพันธ์ในลักษณะของการเกื้อกูลต่อกันในทุกมิติ ทั้งเรื่องการใช้อำนาจเชิงกฎหมาย การอำนวยความสะดวก การสนับสนุน เพื่อให้เกิดการพัฒนา กิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ต่าง 7) ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา พบว่ามีผลกระทบทั้งในทางบวกและทางลบ และมีอุปสรรคการจัดการด้านการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาหลายประการ ดังนั้น วัด ชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้องจะต้องดำเนินการอย่างเหมาะสมเพื่อความยั่งยืนของการเรียนรู้และพัฒนาจิตใจและสังคม

8. องค์ความรู้ นวัตกรรม และการนำไปใช้ประโยชน์

8.1 องค์ความรู้

1) หลักการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา (1) ถิ่นที่เป็นที่รื่นรมย์ (2) ภูมิภาคสมบัติ (3) คมนาคมสมบัติ และ (4) บุคคลสมบัติ

2) หลักการจัดการการจัดการแหล่งท่องเที่ยววัดนามมงคลตามแบบอารยสถาปัตย์ในจังหวัดเชียงใหม่ และภาพสัญลักษณ์อารยสถาปัตย์ 17 รายการ ได้แก่ 1) ทางลาด 2) ราวจับขึ้น-ลง 3) ที่จอดรถ 4) ทางเดิน Braille block (แผ่นทางเท้าสำหรับผู้พิการทางสายตา) 5) ลิฟท์ 6) เครื่องกระจายเสียง 7) แสงสว่าง

เพียงพอ/สะอาด 8) ตัวอักษรสื่อความ/QR Code 9) รถบริการ Wheelchair 10) ไม่เท้า 11) ป้ายสัญลักษณ์ 12) ห้องน้ำ 13) ทางข้ามถนน/สัญญาณไฟจราจร 14) ไฟบอกทาง 15) จุดพักผ่อนสำหรับคนพิการ 16) พื้นกันลื่น/กันเท้าร้อน 17) สถานที่สักการะบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์

สัญลักษณ์	ความหมาย	สัญลักษณ์	ความหมาย
	ทางลาดสำหรับบริการ		บริการมีเจ้าหน้าที่ผู้ช่วยและผู้พิการ
	ทางขึ้น-ลง		ที่จอดรถสำหรับบุคคลพิการ
	แสงสว่างเพียงพอ		ที่จอดรถสำหรับบริการ
	สิ่งอำนวยความสะดวก		รถวีลแชร์บริการ
	สิ่งอำนวยความสะดวก		ห้องน้ำสำหรับผู้พิการ
	เครื่องกระจายเสียง/เสียงเตือนรถชน		ที่จอดรถบริการ
	จุดพักรถสำหรับผู้พิการ		พื้นกันลื่น/กันเท้าร้อน
	ตัวอักษรสื่อความ/QR Code		ขอใช้มือ/ห้ามจับค้ำ
	สัญญาณไฟจราจรและไฟข้ามถนน		ทางข้ามถนน
	สถานที่จุดบริการรถ/รถวีลแชร์สำหรับผู้พิการ		รถบริการ/วีลแชร์
	ทางเดิน มีขนาด ๑๐๐cm (แผ่นทางเดินสำหรับบริการรถ/รถวีลแชร์)		

8.2 นวัตกรรมที่ได้จากงานวิจัยเรื่องนี้

นวัตกรรมที่เกิดจากงานวิจัยเรื่องนี้ คือ ชุดความรู้ คู่มือการจัดการจัดการแหล่งท่องเที่ยววัดนามมงคลตามแบบอารยสถาปัตย์ในจังหวัดเชียงใหม่ และภาพสัญลักษณ์อารยสถาปัตย์ 17 รายการ ได้แก่ 1) ทางลาด 2) ราวจับขึ้น-ลง 3) ที่จอดรถ 4) ทางเดิน Braille block (แผ่นทางเท้าสำหรับผู้พิการทางสายตา) 5) ลิฟท์ 6) เครื่องกระจายเสียง 7) แสงสว่างเพียงพอ/สะอาด 8) ตัวอักษรสื่อความ/QR Code 9) รถบริการ Wheelchair 10) ไม่เท้า 11) ป้าย

สัญลักษณ์ 12) ห้องน้ำ 13) ทางข้ามถนน/สัญญาณไฟจราจร 14) ไฟบอกทาง 15) จุดพักผ่อนสำหรับคนพิการ 16) พื้นกันลื่น/กันเท้าร้อน 17) สถานที่จุดเทียนรูป

8.3 การนำไปใช้ประโยชน์

งานวิจัยนี้ได้เกิดประโยชน์เชิงวิชาการ คือ ทำให้ทราบภูมิหลังของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวนามมงคลในจังหวัดเชียงใหม่ ข้อมูลสภาพการจัดการแหล่งท่องเที่ยววัดนามมงคลตามแบบอารยสถาปัตย์ในจังหวัดเชียงใหม่ และได้แนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยววัดนามมงคลตามแบบอารยสถาปัตย์ในจังหวัดเชียงใหม่ ส่วนประโยชน์เชิงสังคมและชุมชน ทำให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาแห่งใหม่ เป็นทางเลือกให้นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุและผู้พิการที่พัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้มาตรฐานแบบอารยสถาปัตย์ สำหรับประโยชน์เชิงเศรษฐกิจ สามารถสร้างงาน สร้างรายได้ และอาชีพให้แก่ประชาชน ผู้ประกอบการในแหล่งท่องเที่ยวแบบอารยสถาปัตย์ทั้ง 10 แห่ง เกิดผลิตภัณฑ์ของฝากของที่ระลึก สาธารณูปโภค การเดินทางที่สามารถสร้างมูลค่าทางการตลาดให้แก่ประชาชนและชุมชนแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ได้ นอกจากนั้น ยังเกิดประโยชน์เชิงนโยบาย ได้ข้อมูลเชิงลึกและเกิดการขับเคลื่อนนโยบายการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตามแบบอารยสถาปัตย์สำหรับผู้สูงอายุและผู้พิการในแหล่งท่องเที่ยวประเพณีวัดและโบราณสถานในจังหวัดเชียงใหม่ต่อไป

9. ข้อเสนอแนะ

9.1 ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการและเชิงนโยบาย

งานวิจัยนี้ได้เกิดประโยชน์เชิงวิชาการ คือ ทำให้ทราบภูมิหลังของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวนามมงคลในจังหวัดเชียงใหม่ ข้อมูลสภาพการจัดการแหล่งท่องเที่ยววัดนามมงคลตามแบบอารยสถาปัตย์ในจังหวัดเชียงใหม่ และได้แนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยววัดนามมงคลตามแบบอารยสถาปัตย์ในจังหวัดเชียงใหม่ ส่วนประโยชน์เชิงสังคมและชุมชน ทำให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาแห่งใหม่ เป็นทางเลือกให้นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุและผู้พิการที่พัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้มาตรฐานแบบอารยสถาปัตย์ สำหรับประโยชน์เชิงเศรษฐกิจ สามารถสร้างงาน สร้างรายได้ และอาชีพให้แก่ประชาชน ผู้ประกอบการในแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 10 แห่ง เกิดผลิตภัณฑ์ของฝาก ของที่ระลึก สาธารณูปโภค การเดินทางที่สามารถสร้างมูลค่าทางการตลาดให้แก่ประชาชนและชุมชนแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ได้ นอกจากนี้ ยังเกิดประโยชน์เชิงนโยบาย ได้ข้อมูลเชิงลึกและเกิดการขับเคลื่อนนโยบายการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตามแบบอารยสถาปัตย์ในจังหวัดเชียงใหม่ต่อไป

9.2 ข้อเสนอสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ผู้วิจัยเห็นว่า การประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมนั้น มีความสำคัญและจำเป็นอย่างมากในการทำวิจัย เพราะถือว่าเป็นกระแสนิยมของพุทธศาสนิกชนซึ่งหากการวิจัยสามารถสรุปรูปแบบกิจกรรมที่เหมาะสม ในการนำเที่ยวและการจาริกบุญควบคู่กันได้ จะทำให้เกิดมิติใหม่ของการท่องเที่ยว เพื่อพัฒนาจิตวิญญาณที่มีคุณค่าและคุณประโยชน์อย่างยิ่ง โดยเฉพาะต่อเส้นทางท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม งานวิจัยครั้งต่อไป ควร

ดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการในการสร้างความเข้าใจต่อการพัฒนาวัดตามแบบอารยสถาปัตย์ในแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาในประเทศไทยต่อไป ส่วนกลยุทธ์การส่งเสริมการขายและขยายตลาดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมของตามแบบอารยสถาปัตย์ก็ควรมีการทำวิจัยต่อไป

10.บทสรุป

วัดนามมงคลทั้ง 10 แห่งมีศักยภาพสูงในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาเช่น พระพุทธรูปสำคัญ เจดีย์ศักดิ์สิทธิ์ โบราณสถานและพุทธศิลปกรรมทั้งดงาม บางแห่งตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมืองเดินทางสะดวก มีสิ่งบริการครบวงจร ส่วนวัดที่ตั้งอยู่นอกเมืองก็มีสิ่งก่อสร้างที่สวยงาม มีธรรมชาติทิวทัศน์ที่สวยงาม และบรรยากาศที่เงียบสงบ วัดที่เป็นพื้นที่วิจัย มีลักษณะสภาพที่ตั้งและบริบทการท่องเที่ยวแตกต่างกัน เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการจัดการแหล่งท่องเที่ยวตามแบบอารยสถาปัตย์แตกต่างกันใน 2 ลักษณะ ได้แก่ 1. วัดที่ตั้งอยู่ในเขตเมือง 4 วัด เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณสถานและพุทธศิลปกรรมทั้งดงาม มีนักท่องเที่ยวจำนวนมากทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเข้ามาใช้บริการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง เพราะตั้งอยู่ในเขตเมืองซึ่งเป็นศูนย์กลางการให้บริการการท่องเที่ยวที่ครบวงจร ทั้งสถานที่พัก สถานที่รับประทานอาหาร สถานที่ท่องเที่ยว สถานที่ให้บริการข้อมูลการท่องเที่ยว การคมนาคม การดูแลสุขภาพ การสื่อสาร และบริการด้านอื่นๆ ที่อำนวยความสะดวก 2. วัดที่ตั้งอยู่ในเขตชานเมือง จำนวน 6 วัด เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณสถานและพุทธศิลปกรรมทั้งดงามเหมือนวัดที่ตั้งอยู่ในเขตเมือง แต่มีธรรมชาติที่ชุ่มชื้นเขียวขจี ทิวทัศน์ที่สวยงาม และบรรยากาศที่เงียบสงบ วัดแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในเขตชานเมืองบางวัดตั้งอยู่บนดอยหรือเชิงเขาที่มีพื้นที่ลาดชัน เช่น วัดพระธาตุดอยสุเทพวรวิหาร

นอกจากจะมีบันไดเดินขึ้นตามปกติ แล้วยังมีบันไดเลื่อน หรือลิฟต์สำหรับให้บริการแก่นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ หญิงมีครรภ์ คนพิการ เด็ก ตลอดจนถึงผู้ที่ไม่สะดวกที่จะเดินขึ้นตามบันไดปกติ ส่วนนวัตกรรมที่เกิดจากงานวิจัยเรื่องนี้ คือ ชุดความรู้คู่มือการจัดการการท่องเที่ยววัดนามมงคลตามแบบอารยสถาปัตย์ในจังหวัดเชียงใหม่ และภาพสัญลักษณ์อารยสถาปัตย์ 17 รายการ ได้แก่ 1) ทางลาด 2) ราวจับขึ้น-ลง 3) ที่จอดรถ 4) ทางเดิน Braille block (แผ่นทางเท้าสำหรับผู้พิการทางสายตา) 5) ลิฟท์ 6) เครื่องกระจายเสียง 7) แสงสว่างเพียงพอ/สะอาด 8) ตัวอักษรสื่อความ/QR Code 9) รถบริการ Wheelchair 10) ไม้เท้า 11) ป้ายสัญลักษณ์ 12) ห้องน้ำ 13) ทางข้ามถนน/สัญญาณไฟจราจร 14) ไฟบอกทาง 15) จุดพักผ่อนสำหรับคนพิการ 16) พื้นกันลื่น/กันเท้าร้อน 17) สถานที่จุดเทียนบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์

เอกสารอ้างอิง

- กฤษณะ ละไล. (2556). *กฤษณทั้ว อารยสถาปัตย์*. กรุงเทพฯ: Nextbook.
- คณะกรรมการบริหารจังหวัดแบบบูรณาการ. (2561). *แผนพัฒนาจังหวัดเชียงใหม่ 4 ปี (2561-2564)*. เชียงใหม่: จังหวัดเชียงใหม่.
- จุฑาทารณ หินซุย และสถาพร มงคลศรีสวัสดิ์. (2557). แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ กรณีศึกษาวัดประชาคมวนาราม อำเภอสรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด. *วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ*, 10(1), 50-58.
- ชิต สุขหนู. (2557). *การออกแบบเพื่อทุกคนสำหรับผู้พิการทางสายตา*. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.

- ไตรรัตน์ จารุทัศน์. (2556). *คู่มือการจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทิพวัลย์ ทองอาจ. (2553). การออกแบบเพื่อมวลชน Universal Design. *วารสารนักบริหาร*, 30(3), 85-86.
- ธารณี กฤติยาติศัย. (2556). *การออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อทุกคนสำหรับผู้พิการและผู้สูงอายุ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปฐม หงษ์สุวรรณ. (2554). *ตำนานพระพุทธรูปล้านนา: พลังปัญญาทางความเชื่อและความสัมพันธ์กับท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ประทีป พิษทองกลาง. (2558). เส้นทางท่องเที่ยวเชิงศาสนาประเภทเจดีย์และพระพุทธรูปสำคัญในจังหวัดเชียงใหม่. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยพายัพอีสเทอร์น*, 9 (2-4), 111-123.
- ประทีป พิษทองกลาง นิศรา จันทรเจริญสุข และญาดาวิมินทร์ พิษทองกลาง. (2560). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวประดิษฐานพระเจ้าทันใจอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. *จันทร์เกษมสาร*, 23(45), 65-80.
- ประทีป พิษทองกลาง, เพราพิลาส ประสิทธิ์บุรีรักษ์ และญาดาวิมินทร์ พิษทองกลาง. (2561). วัดงาม นามมงคล : แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของวัดนามมงคล ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่, *วารสารภาษา ศาสนา และวัฒนธรรม*, 7(1), 212-242.
- พรวิฑู ไคว์ควาภรณ์. (2557). *อารยสถาปัตย์ (Universal Design)*. *วารสารวุฒิสภา*, 4(21), ก.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2559). *บทนำสู่พุทธธรรม: ชีวิตงาม สังคมดี ธรรมชาติเป็นร่มฉัตร*. กรุงเทพฯ: ผลิตivism.

- พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ (อบอู่่น) และพระมหาเสรีชน นริสสโร. (2556). การพัฒนารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- ภัทร์สุภา ลีลานภาพรรณ. (2551). การท่องเที่ยวเชิงพุทธ : ศึกษาเฉพาะกรณีแหล่งวัฒนธรรมในกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มานิช พรหมปัญญา. (2556). แนวทางการเตรียมความพร้อมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัดอุบลราชธานีเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน. วารสารการบริการและการท่องเที่ยวไทย, 8 (2), 36-47).
- วงศ์ธีรา สุวรรณิน. (2557). การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดปทุมธานี. วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์. 8(3), 63-82).
- วาติกา แสนคำ. (2545). การพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านเปียงหลวงอำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่. (การค้นคว้าอิสระ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยเชียงใหม่).
- วุฒินันท์ กันทะเตียน. (2560). ภูมิสถาปัตยกรรมของวัดไทยกับการเรียนรู้และการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการ. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 13(2), 137-149.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2556). พุทธศิลป์สมัยรัตนโกสินทร์: พัฒนาการของงานช่างและแนวคิดที่ปรับเปลี่ยน. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2560). เจดีย์ในประเทศไทย : รูปแบบ พัฒนาการและพลังศรัทธา. นนทบุรี : เมืองโบราณ.

- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2563). *คู่มือนำชมศิลปกรรมโบราณในล้านนา*. นนทบุรี : เมืองโบราณ.
- สรายุภักธ อนุมัติราชกิจ. (2560). *อารยสถาปัตย์ในสังคมไทย: ศักยภาพผู้สูงอายุ*. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยการป้องกันราชอาณาจักร.
- สุดาทิพย์ นันทโชค. (2555). *พฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในจังหวัดสิงห์บุรีของนักท่องเที่ยวสูงอายุ. ประชุมเชิงวิชาการ SWUMBA Research Conference*. 17 กรกฎาคม 2555 ณ โรงแรมจัสมิน เอ็กเซกคิวทีฟสวีท. กรุงเทพฯ.
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. (2556). *พระพุทธรูปตามคติชาวล้านนา*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อารีย์ นัยพินิจ, ภัทรพงษ์ ธงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร และจิรัชญา มณีไตร. (2555). การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของวัดในกลุ่มจังหวัดร้อยแก่นสารสินธุ์. *วารสารปัญญาวิวัฒน์*, 5(1), 31-40.
- Afacan, Y. Afacan. (2011). Teaching universal design: An empirical research in interior architecture *Procedia. Social and Behavioral Sciences*, 15 (2011), 3185-3192.
- Mcguire, J.M. and McGuire, S.S. Scott, S.F. (2006). Shaw Universal design and its applications in educational environments . *Remedial and Special Education*, 27 (3), 166-175.